

funkcijos ir nesutampa. Buvo išskirti trys linksnių atrakcijos atvejai: 1) lyginamosios konstrukcijos funkcija – būdo aplinkybė, pagrindinio žodžio funkcija – subjektas; vardininką keičia netiesioginis (objekto) linksnis, pvz.: *Vaikui teko susiriesti kaip ežiukui (vietoje kaip ežiukas)*; 2) lyginamosios konstrukcijos funkcija – būdo aplinkybė, pagrindinio žodžio funkcija – objektas; dėl neiginio poveikio galininką keičia kilmininkas, pvz.: *Nieko taip nemyli kaip motinos (vietoje kaip motiną)*; 3) lyginamosios konstrukcijos funkcija – pažyminy, pagrindinio žodžio funkcija – subjektas; vardininką keičia netiesioginis objekto linksnis, pvz.: *Toki valgi kaip varškę (vietoje kaip varškė) pagardink grietine*.

L. Semėnienė (Vilnius) aptarė linksnių varijavimo problemą lietuvių kalbos gramatikoje: morfosintaksinių vardininko ir įnagininko variantų – dviejų to paties semantinio argumento skirtingų morfosintaksinių formų, galinčių tame pačiame kontekste viena kitą pakeisti be reikšmės skirtumų – vartojimo tendencijas aprašomuosiuose sakiniuose. Pranešėjos manymu, predikatinio daiktavardžio linksnio pasirinkimui didesnės įtakos turi formalūs (morfologinė tarinio jungties forma, sakinio sandara, žodžių tvarka sakinyje), o ne semantiniai kriterijai. Teigiama, kad sakiniuose su formaliai žymėtais požymiais linkstama įnagininką vartoti kaip diakritinį ženklą, o formaliu požyriū nežymėtuose sakiniuose dažniau vartojamas predikatinio daiktavardžio vardininkas.

Daug dėmesio visos konferencijos metu buvo skirta naujosios gramatikos, kurią rengia Lietuvių kalbos instituto Gramatikos skyrius, pristatymui. Po kiekvieno pranešimo A. Holvoetas (Vilnius) sulaukdavo klausimų ar net prieštaravimų dėl vienos ar kitos naujoviškai pateikiamos idėjos. Daugiausia diskusijų, kurios tęsėsi ir vakarais, dalyviams išsiskirsčius atskiromis grupelėmis, taip pat vyko dėl naujosios gramatikos.

Konferencija buvo naudinga visiems jos dalyviams ne tik dėl to, kad buvo pasidalyta nuomonėmis įvairiais kalbotyros klausimais, bet ir dėl galimybės artimiau vieniems su kitais susipažinti. Visą savaitę vyko intensyvus kultūrinis gyvenimas.

Kęstutis Bredelis

JONAS PAULASKAS

1924–2003

Yra daug žmonių, kuriuos lyg pats gyvenimas, likimas padaro kokios srities svarbų kūrėją, tyla vadovą, minčių galiūną.

Toks buvo ir Yra leksikografas Jonas Paulauskas (1924 01 09), jurbarkiškis iš priemiesčio trobelės, aktyvus moksleivis (ypač sekėsi matematika ir lietuvių kalba, žinoma, ir vokiškai bei lotyniškai gerai mokėjo – turėjo gerų mokytojų). Po karo, 1945 metais, pasirenka lietuvių kalbos ir literatūros specialybę, kalbos specializaciją Kauno universitete. 1949 metais jį uždarius, 1950 metais turėjo baigti senojo Vilniaus universiteto lituanistiką.

Absolventas mokėjo tarmę, kalbų, turėjo gražią rašyseną, tad didžiojo J. Balčikonio buvo priimtas į LKI Žodynų skyrių ir nuo 1950 metų rudens visa galva pasinėrė į leksikografijos mokslo raizgynes. Iš pradžių LKŽ III ir IV tomų korektūra, susipažinimas su trijų milijonų kartoteka, išvykos tirti tarmių į Vilniaus kraštą ir Gudiją. Jonas pasidarė vienas iš didžiausių mūsų gyvosios kalbos mokovų. (Šitaip buvo ilgai stiprinami Instituto darbuotojai, visi tuoj įsijungdavo į duomenų rinkimą, kalbos kultūros – bendrinės kalbos taisyklingumo ir pastovumo įgyvendinimo darbą).

Nuo 1950 metų ėmė spausdinti įvairius straipsnelius Lietuvos laikraščiuose, pradėjo rengti disertaciją. Ji buvo sunki – „Veiksmažodžių priešdėliu

funkcijos dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje“. 1958 metais ją sėkmingai apgina ir išspausdina „Literatūros ir kalbos“ trečiame tome (1958, 301–453). Disertacija buvo ne vienai leksikografų kartai parankinė knyga mokytis ir tinkamai redaguoti priešdėlines veiksmažodžių formas, jas vartoti. Tyrimas pritaikytas akademinės „Lietuvių kalbos gramatikos“ II tome (1971, 269–298).

Pagrindinis darbas buvo LKŽ. Jonas Paulauskas – vienintelis žodynininkas, prisidėjęs prie visų 20-ties tomų rengimo, redagavimo ir korektūrų taisymo (nuo VI tomo – redakcinės kolegijos narys, iš VIII tomo išbrauktas, nes nestojo į garbingą partiją). Išgyveno visą Žodyno kritikos audrą 1950–1952 metais, patyrė visko (nors dabar televizijos filme teigiama, kad lietuvių kalbos mokslas spaudimo nebuvo patyręs!), išlaikė svarbiausią Žodyno bruožą – paveldėtosios leksikos (senųjų raštų, tarmių duomenų) skelbimą. Atsiųstojo B. Larino mokymu buvo spiriama pirmiausia teikti marksistų, komunistų kalbos duomenis, daryti socialistinės statybos veikalą, bet neišnyko ir J. Balčikonio diegtas senųjų raštų ir tarmių leksikos branginimas. Vėliau idėjiškumo po truputį mažėjo ir K. Ulvydo, kartais J. Kruopo tomuose gale jau nieko nebijojom ir džiūgavome (ypač J. Paulauskas ir kiti jaunesni žmonės). 2002 metais, jau sirgdamas, po sunkių operacijų dirbo atsidėjęs, daugiausia namie, ištikimosios gyvenimo draugės prof. Aldonos remiamas, prižiūrimas ir slaugomas, atleistas nuo buities reikalų. Net manė parašyti Jurbarko šnektos žodyną iš velionės Elenos Grinaveckienės paliktos kartotekos. Didelių darbininkų kaip ir nelikę, ar kada bus ištesėtas?!

Ne tik tai tas vienas didelių dideliausias žodynas Jonui Paulauskui yra rūpėjęs. Jis imdavosi tokių temų, kurios visiems rodėsi būtiniausios, mažai Lietuvoje tyrinėtoms ir leksikografiškai apdrotoms. Tai vadinamieji frazeologizmų žodynai. Pirmasis pasirodė 1977 m., sukėlė didelį susidomėjimą (buvo bent 20 recenzijų – nuo baltų valstybių iki Anglijos) ir tarsi įteisino mūsų kalbotyroje tuos vaizdinguosius žodžių junginius. Toliau –

su V. Stašaitiene 1985 metais parengtas „Rusų-lietuvių kalbų frazeologijos žodynas“ (1985, Vilnius), „Sisteminis lietuvių kalbos frazeologijos žodynas“ (1985, Kaunas) ir didžiulis 886 psl. „Frazeologijos žodynas“ (2001), parengtas su gana sunkiai išjudinamam moteriškum kolektyvum. Daugiausia jo rinkta, dešimtmečius kaupta ir sisteminta visa medžiaga yra ypatinga lietuvių kalbos turto skrynja (pelnyta Lietuvos mokslo premija 2003 m.). O kur dar „Sisteminis lietuvių kalbos frazeologijos žodynas“ (1995), kaip koks didžiojo „Frazeologijos žodyno“ įvadas.

Sunku visą žodynininko veiklą ir nurodyti. Svarbūs, rimtai rašyti ir redaguoti bent keturi „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ leidimai, iš kurių mokėsi visa Lietuva nuo 1972 iki pat dabar, nes didelio būrio rengiamas „Lietuvių bendrinės kalbos žodynas“ kažkur užgaišo... Neužmirštini ir keli „Mokyklinio tarptautinių žodžių žodyno“ leidimai (1998–2000), žinoma, čia padidintas jų skaičius, nesipriešinta daugelio lietuviškų žodžių varymui iš kalbos. Gausūs vaikaičiai pamokė J. Paulauską parengti populiarų „Paauglių žodyną“ (1997) ir t. t. Visiems rašto žmonėms reikėjo sinonimų žodyno, o A. Lyberio parengtasis buvo su nemažais trūkumais. J. Paulauskas su kolegėmis daug ką (kirčiavimą, reikšmių aiškinimus, apibrėžimus) ištaisė ir geranoriškai pasislėpė už pirmojo leidimo autoriaus pavardės.

2004 m. pab. Kaune pasirodė su S. Steponavičiene ir J. Kardelyte parengtas „Lietuvių-rusų kalbų frazeologizmų žodynas“.

Čia tik dalis paminėtų darbų, veikalų, o kur dar redaktoriaus, komisijų pirmininko, bene viso šimto mokslinių straipsnių autoriaus ir kiti darbai.

Net sunkiai sirgdamas dirbo, skaitė, rašė, kol atėjo paskutinė valanda (2003 12 12). Tyliai užgeso, puse lūpų susitaikęs su Dievu... Visiems ir dabar rodosi, kad tuoj prasivers kokio kambarėlio durys, tyliai įeis Jonas (taip visi vadinome) ir paklaus, kaip spręsti tuos ir tuos kalbos žodyno klausimus. Nebeateis – tik sklaidysime susimąstę Jo raštus apie lietuvių kalbą, kas norėsime siekti mūsų žodžių mokslo tiesų.

Vytautas Vitkauskas